
LANDSKAPSUTREDNING

KORSHOLM

RELOT DELGENERALPLAN

16.9.2020

**SWECO YMPÄRISTÖ OY
ULEÅBORG**

Innehåll

1	<i>Inledning</i>	2
2	<i>Metoder</i>	3
3	<i>Landskap</i>	3
3.1	Världsarvet Kvarkens skärgård	3
3.2	Landskapets historia	4
3.2.1	Geologi	4
3.2.2	Bebyggelse	8
3.3	Klimat	11
3.4	Storlandskapet	12
3.5	Landskapsprovins	12
3.6	Landskapsstruktur	13
3.7	Landskapsbild	13
3.7.1	Vyer	13
3.7.2	Utsiktsplatser	14
3.7.3	Landskapsvägar	15
3.7.4	Störningar i landskapet	16
3.8	Kulturlandskap	17
3.8.1	Nationellt och regionalt viktiga kulturlandskap	17
3.8.2	Traditionslandskap	19
3.9	Beaktande av landskapet i delgeneralplanen	19
4	<i>Fornlämningar</i>	20
5	<i>Källor</i>	20

Bilagor

Bilaga 1 Landskapsstruktur

Bilaga 2 Landskapsbild

Foton: Aija Degerman, Pinja Mäkinen, Hanna Ojutkangas

1 INLEDNING

Som stöd för delgeneralplaneringen av Replot utarbetades en landskapsutredning där områdets landskapsstruktur, landskapsbild och landskapsvärden rapporteras och visas med hjälp av kartor. I utredningsrapporten beskrivs landskapet i planeringsområdet, de faktorer som påverkar den, såsom jordmån och topografi, samt landskapets särdrag. I utredningen presenteras rekommendationer för hur landskapsvärdena ska beaktas i planläggningen.

Planområdets gränser visas på bild 1.

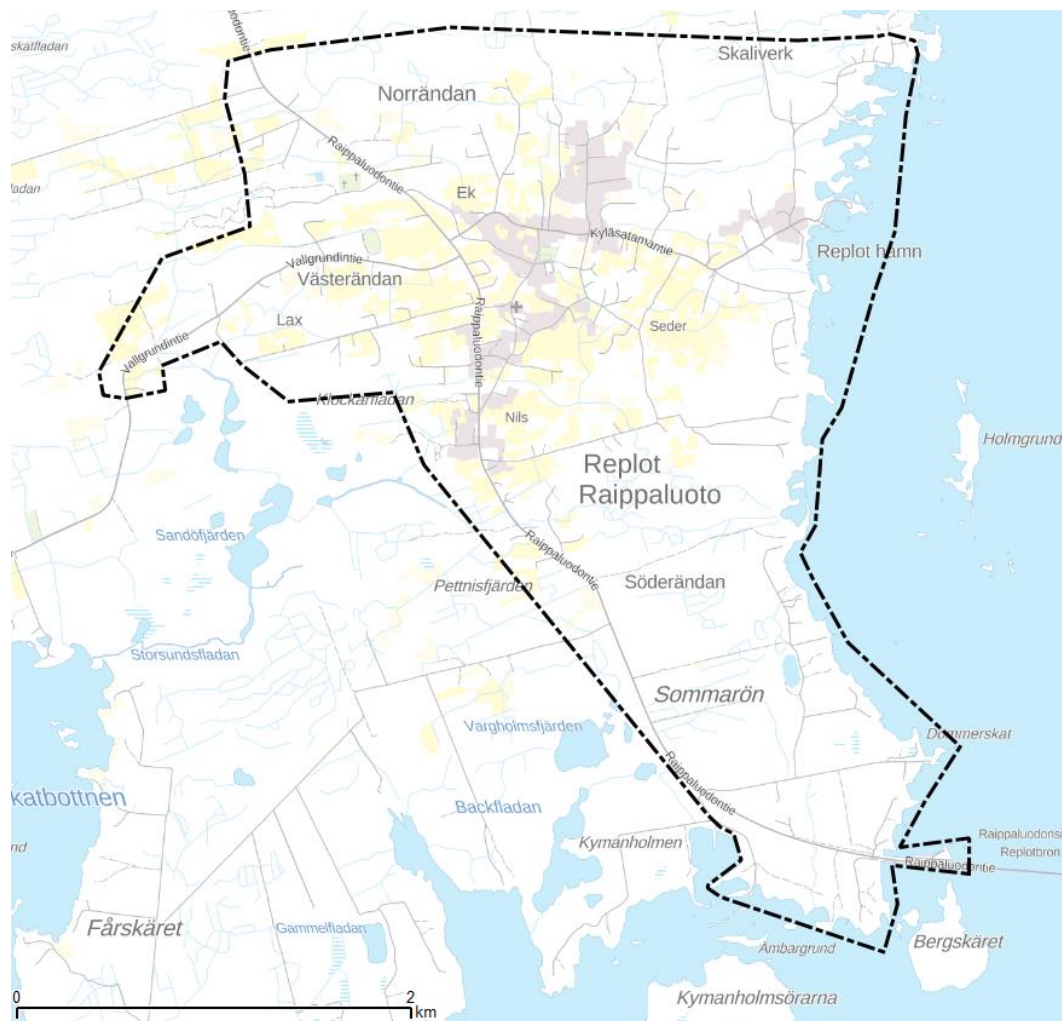

Bild 1 Gränser för delgeneralplanen för Replot.

2 METODER

I landskapsavsnittet undersöktes drag som är typiska både för naturlandskapet och för kulturlandskapet. I utredningen beskrivs läget för Replot by i landskapsprovinsen, områdets storlandskap samt planeringsområdets landskapsstruktur och landskapsbild. I utredningen beaktas nationellt, regionalt och lokalt värdefulla landskapsområden i området. Som slutsatser ges rekommendationer för hur landskapet ska beaktas i delgeneralplanen.

Landskapsutredningen har gjorts utgående från kartstudier, tillgängliga inventeringsuppgifter, övrigt källmaterial och ett terrängbesök. Källorna har listats i slutet av utredningen. Terrängbesöken gjordes under sommaren 2020 i samband med naturutredningen.

3 LANDSKAP

3.1 Världsarvet Kvarkens skärgård

Replot ligger i världsarvet Kvarkens skärgård. I Finland finns sju objekt som hör till Unescos världsarv. Av dessa är sex kulturobjekt och ett naturobjekt. Objekten representerar ett ur världsperspektiv särskilt värdefullt kultur- eller naturarv (Museiverket.fi). Kvarkens skärgård och Höga kusten i Sverige bildar ett geologiskt världsarv som är gemensamt för två länder. Kvarkens skärgård upptogs på listan över världsarv som det första naturarvsobjektet i Finland 2006 (Museiverket.fi).

I Kvarkens skärgård bildar den låglänta moränskärgården i Finland och de branta klippstränderna i Sverige tillsammans en unik bild av det landhöjningsfenomen som orsakats av den senaste istiden som slutade för cirka 10 000 år sedan och dess effekter på naturen och kulturen. Till följd av landhöjningen (8 mm/år) har området blivit ett unikt exempel på ett ständigt varierande landskap (Museiverket.fi). Landhöjningen gör att nya grynnor och labyrintliknande moränryggar träder fram ur havet. Nya öar bildas och havsvikarna omvandlas till insjöar (Utinaturen.fi, Museiverket). Markytan ökar med hundra hektar varje år (Museiverket.fi).

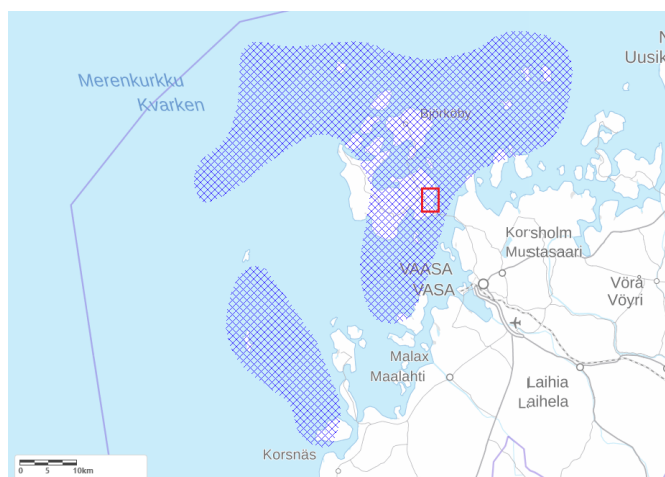

Bild 2 Replot ligger i världsarvet Kvarkens skärgård. Planområdets läge har markerats med rött.

3.2 Landskapets historia

3.2.1 Geologi

Berggrunden i Kvarken består främst av väldigt gammalt urberg. Berget är synligt endast på några ställen. I övrigt täcks berget av morän. Inlandsisen förde med sig löst material som bildade avlagringar i form av näs och höjder då isen drog sig tillbaka och smalt. Landskapet i Kvarken karaktäriseras av moränformationer; drumliner och de Geer-moräner. (Miljö.fi)

De Geer-moräner är randmoräner som uppstått vid iskanten intill vatten, som resultat av att isen framskridit och dragit sig tillbaka upprepade gånger. De Geer-moräner kallas även tvättbrämsmoräner eftersom de står efter varandra och bildar en böljande form i terrängen. I Kvarkens skärgård finns det speciellt mycket de Geer-moräner i Replot och Björkö skärgårdar (Miljö.fi, Geologia.fi). Moränformationerna ligger vinkelrätt mot isens rörelseriktning. I Replot framkommer detta genom ryggar som sträcker sig i öst–västlig riktning. Moränerna är 10–20 meter breda, vanligtvis cirka 2 meter höga och 300–400 meter långa.

På bild 3 visas hur de Geer-moräner bildats under istiden.

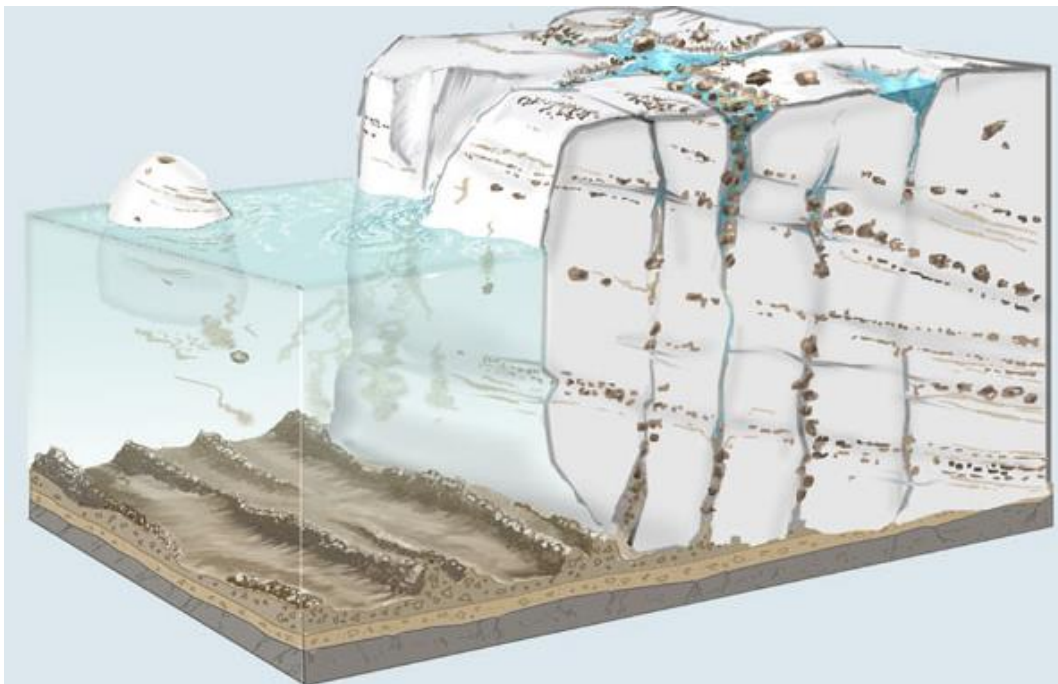

Bild 3 Uppkomsten av en de Geer-morän. Bild från Geologia.fi.

Bild 4 Vy från utsiktstornet Saltkaret i Svedjehamn i Björkö. Området är en del av Björköby nationellt värdefulla landskapsområde.

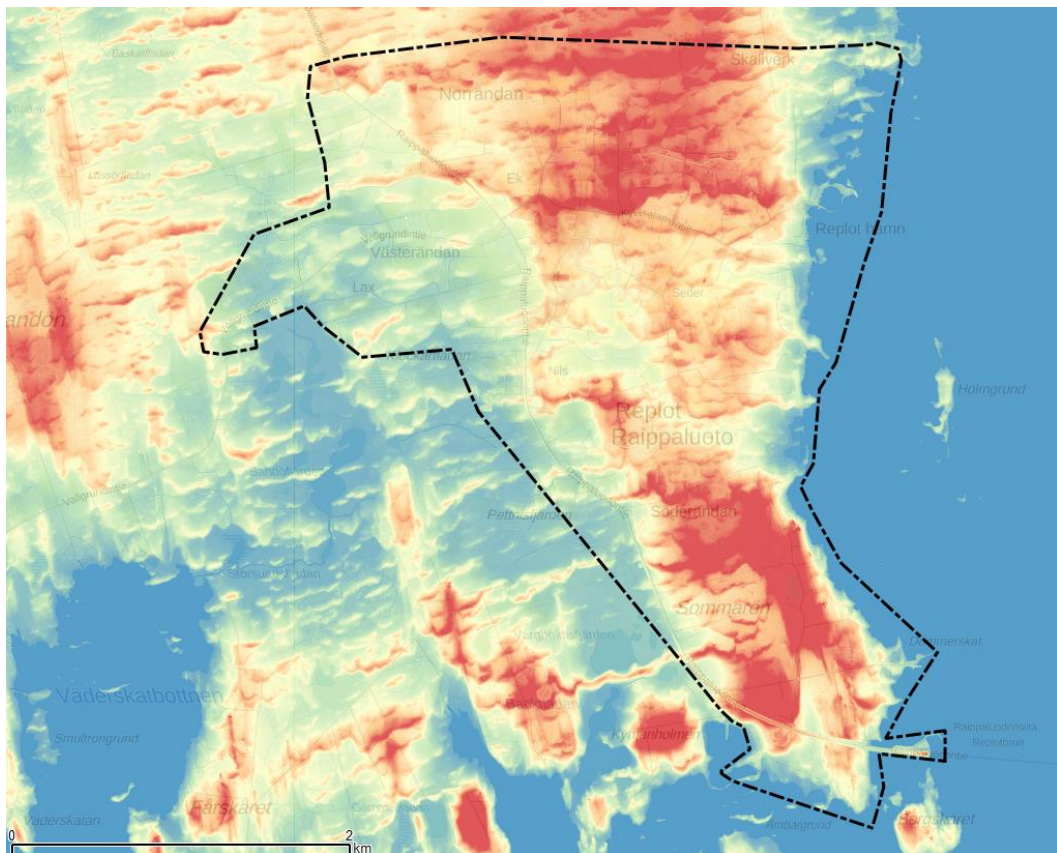

Bild 5 Höjdmodell (2 m) över planområdet. De mest låglänta delarna av terrängen visas med blått och mörkgrönt. De högsta punkterna har markerats med rött. Den tvättbrädsliknande formen framkommer på den tredimensionella bilden.

Bild 6 På den skuggade bilden framkommer de Geer-moränens böljande form i terrängformerna. (Lantmäteriverket, karttapaikka)

Drumlinerna har bildats under inlandsisen längs med glaciärströmmarna, i Kvarken i huvudsak i nord-sydlig riktning. Moränerna är ofta skyttelformade men formen kan variera från en nästan rund till nästan nålliknande form. Drumlinerna har bildats helt eller delvis av morän och de har ofta en bergig kärna. De drumlinerna som förekommer i Kvarken har en höjd på 5–10 meter och längden är oftast under en kilometer. De tydligaste drumlinfälten påträffas på Replot och Korsören i Kvarkens skärgård (Miljö.fi).

I planområdet består jordmånen av sandmorän. I den södra delen finns några små kalhällar. Markytans höjd på området varierar mellan 0 och 10 m.ö.h. De högst belägna områdena ligger i mitten av planområdet. Terrängen sluttar svagt neråt mot väst och öst i riktning mot stränderna.

3.2.2 Bebyggelse

De första invånarna kom till skärgården eventuellt under 1100- eller 1200-talet. Under den här tiden låg endast de högsta delarna av de nuvarande holmarna ovanför havsytan (Miljö.fi). Från och med denna tid – och till och med tidigare – har människor rört sig och lämnat spår i skärgården. De första invånarna i Replot levde på sälfångst och fiske (Museiverket, RKY).

På grund av holmarnas unga ålder finns det inga förhistoriska fornminnen i skärgården, men det finns många spår från historisk tid. I skärgården har de viktigaste näringarna bestått av fiske och boskapsskötsel. Holmarna i skärgården har i stor utsträckning använts som betesmark för fåren och denna betesform används ställvis än idag. Foder för vintern samlades från strandängar och skogsgläntor (Miljö.fi).

I den norra delen av planområdet ligger Replot by. Den södra delen består av obebyggt skogsområde. Bebyggelsen har koncentrerats till vägarna i byns och kyrkans omgivning. Åkrarna ligger både mitt bland och runt bebyggelsen.

Bild 7 Jordebokskarta från 1600-talet (vanhakartta.fi).

Bebyggelsen ligger huvudsakligen på moränryggarna och åkrar har röjts mellan dem. Terrängen på ön är stenig. Om röjningen av åkrar påminner åtskilliga stenmurar som kantar åkrar, skogsbryn och vägar.

Bild 8 Åkermarkerna kantas av stenmurar.

I Replot kyrkby har en betydande del av det gamla byggnadsbeståndet bevarats. I Replot hamn kantas stranden av gamla fiskebodar. Centrum och fiskehamnen är ett värdefullt byggt kulturlandskap.

Bild 9 Replot kyrka

På grundkartan från 1970 kan man se att stora områden runt byn i tiderna röjts för åkrar. Landskapet håller på att förändras och numera har många åkrar vuxit igen, tagits över av buskage och så småningom av skog. Det tidigare öppna åkerlandskapet har blivit slutet i synnerhet på den norra sidan av byn. I byns centrum finns fortfarande öppna åkrar som är i bruk. På bilden nedan visas ett utdrag ur grundkartan från 1970 samt nuläget.

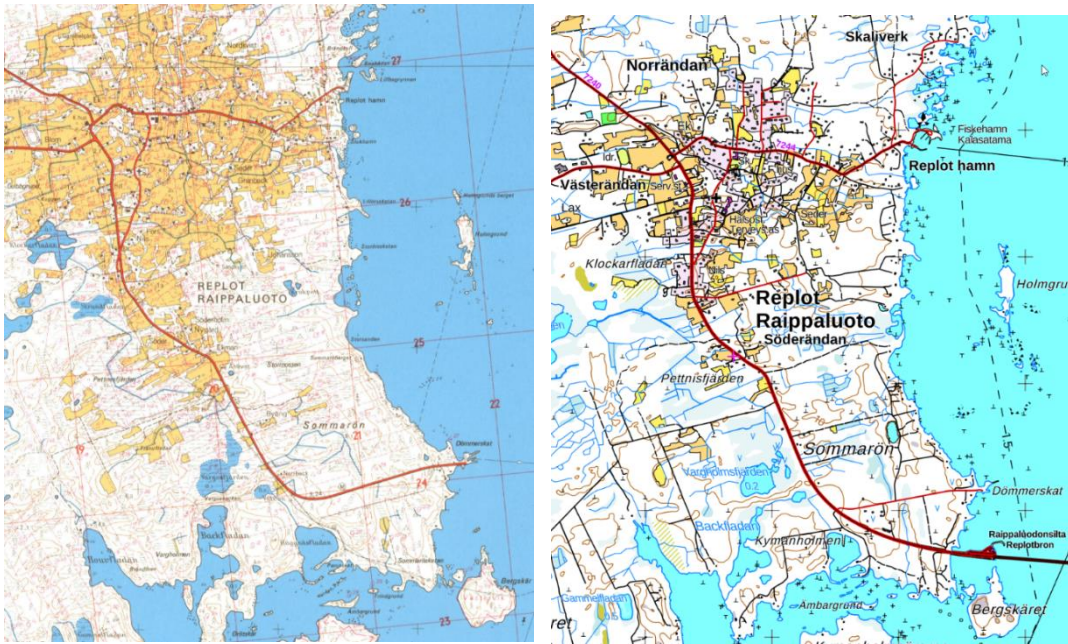

Bild 10 Till vänster ett utdrag ur grundkartan från 1970. Till höger nuläget.

Bild 11 Öppet odlingslandskap.

Bild 12 Landskapet blir slutet efter att odlingen upphört.

3.3 Klimat

Replot hör till den sydboreala klimat-, dvs. naturzonen. Typiskt för området är att sommaren är förhållandevis gynnsam. Även vattendragen och träden påverkar klimatet. Replot ligger i vegetationszon III. Klimatet i området påverkas även av havet. Kvarkens skärgård bildar ett eget särskilt klimatområde i Österbotten. På våren och försommaren kylv havet ner kustregionen i synnerhet i skärgården. På hösten och förvintern gör värmen från havet klimatet betydligt mildare. Kargast klimat råder i den yttre skärgården. Medeltemperaturen är cirka +4 grader. Den kallaste månaden på kusten och i skärgården är vanligtvis februari, då medeltemperaturen ligger på cirka –6 grader i skärgården och på kusten. I juli är medeltemperaturen i skärgården och i närheten av kusten +15–16 grader. Den årliga regnmängden är mindre i skärgården än i inlandet; i Kvarkens skärgård är den under 500 mm. Den minst regniga perioden infaller i februari–maj. Augusti är vanligtvis den regnigaste månaden. Området är i genomsnitt snöfattigt. Kvarkens skärgård är något mer snörikt än inlandet i Österbotten. (Kersalo och Pirinen 2009)

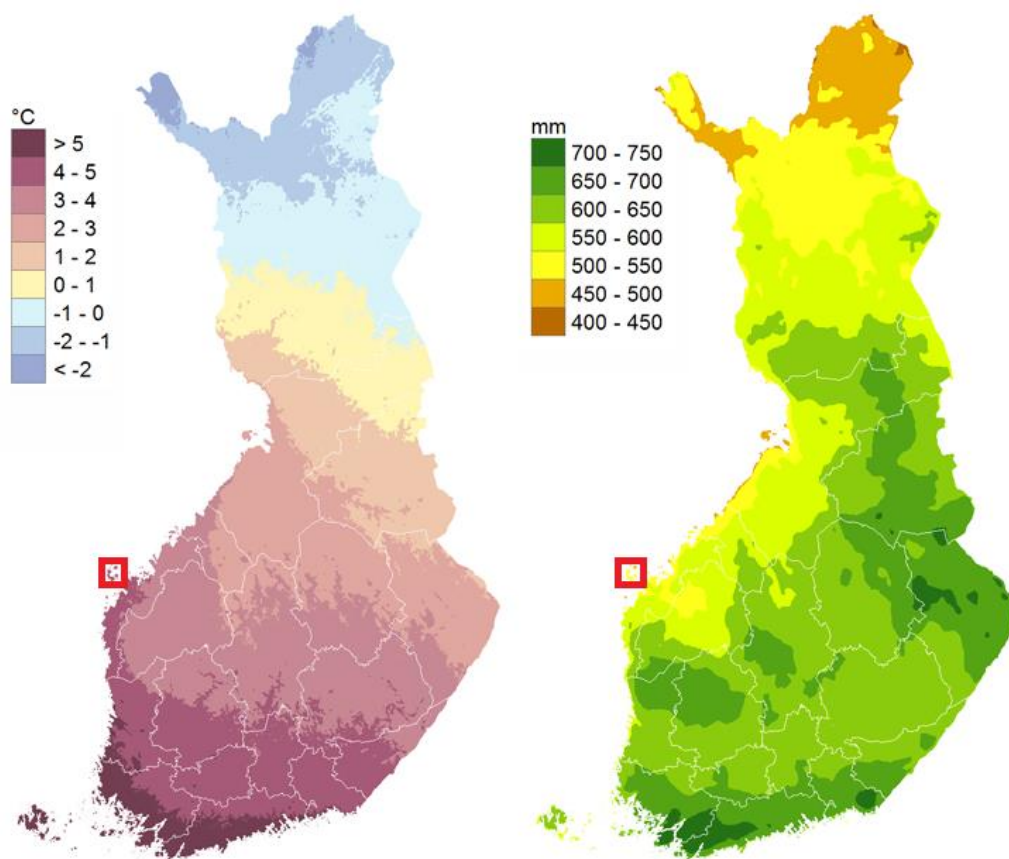

Bild 13 Kartor: Meteorologiska institutet (<http://ilmatieteenlaitos.fi/vuosittelastot>). Till vänster visas årets medeltemperatur, till höger den genomsnittliga regnmängden per år under jämförelseperioden 1981–2010.

3.4 Storlandskapet

I storlandskapet ligger området för delgeneralplanen för Replot i skärgården utanför Vasa. Landskapsstrukturen präglas av läget vid kusten, en mångsidig kustnatur, skogarna på den stora ön samt de öppna kultur- och odlingslandskapen.

3.5 Landskapsprovins

Replot ligger i landskapsprovinsen Österbotten, i Södra Österbottens kustregion. De frodiga lermarkerna i Södra Österbottens kustregion har vanligtvis röjts till åkrar. Den naturliga vegetationen på ryggområdena ger vanligtvis ett kargt intryck. Utöver förhållandevis stora tallmoar består skogarna på kusten även av granskog och något mer frodiga skogar. Vegetationen är mångsidigare än i inlandet. Myrarna är ofta små. (Miljöministeriet 1992)

Åkerslätterna i Södra Österbotten fortsätter ända ut till kusten i de södra delarna av kustregionen. Norrut från området kring Vasa skärgård är kusten ett svagt böljande moränområde som är rikt på stenar och block. Kombinationen av de flacka ytformerna och den snabba

landhöjningen har skapat en exceptionellt vidsträckt, splittrad, grund och stenig skärgård. Skärgården karaktäriseras av landskapselement såsom vidsträckta steniga strandängar och massiva blockfält och särskilt i Vasa skärgård präglas landskapet av en tvättbrädsliknande mosaik av vatten och holmar som skapas genom ändmoränzoner, så kallade de Geer-moränryggar. (Miljöministeriet 1992)

I skärgården har bebyggelsen sökt sig till de höglänta områdena ovanför stenfälten, till närheten av havsvikarna. De mellersta delarna av de stora öarna är ganska glest bebyggda. Fiske är en viktig näring i skärgården. På kusten syns de långa kulturtraditionerna i form av många bevarade gamla byggnader. (Miljöministeriet 1992)

3.6 Landskapsstruktur

Landskapsstrukturen presenteras på kartan i bilaga 1. Vid planområdet går en högre rygg tvärs över Replot. Höjdskillnaderna är små och landskapet är svagt böljande. I topografin urskiljs terrängformer i nord-sydlig riktning. I landskapet är det svårare att urskilja formationerna. I den norra delen av planområdet är stranden en låglänt dal. Detta gäller även den mer låglänta västra sidan av planområdet. Mellan den högre ryggen och dalen vid kusten finns ett mellanområde. Ryggen som sträcker sig i nord-sydlig riktning i den södra delen av området fungerar som vattendelare mellan väst och öst. De smala moränformationerna bildar mindre vattendelare.

3.7 Landskapsbild

I den norra delen av planområdet bildar landskapet ett öppet odlings- och kulturlandskap. Bebyggelsen ligger längs vägarna i ett landsbygdslandskap. Mycket gammalt byggnadsbestånd har bevarats i området. Den södra delen av ön är skogbevuxen och har en sluten landskapsbild.

Med tanke på landskapsbilden undersöktes betydande landskapsrum och vyer. Den byggda kulturmiljön behandlas noggrannare i en separat rapport (Sweco Ympäristö Oy 2020).

Landskapet i den södra och mellersta delen av planområdet är slutet och skogbevuxet. Då man anländer till Replot består landskapet längs vägarna av ekonomiskog med hyggen och plantskogar. I centrum öppnas landskapet och från vägen bildas vyer till åkerslätterna och det byggda kulturlandskapet. Gårdsplanerna är välskötta och landskapet vackert. Ställvis stoppas vyerna av träd som växer vid vägen. Vartefter åkerodlingen minskat börjar det öppna åker- och ängslandskapet förändras då det börjar växa buskar på åkrarna.

Karta över landskapsbilden finns i bilaga 2.

3.7.1 Vyer

Landskapsbilden i Replot centrum är småskaligt varierande. Terrängen är svagt böljande och från vägarna öppnas ställvis öppna vyer över åkrarna. Åkerslätterna är ganska små. Från Replotbron och Replot hamn öppnas ett havsnära skärgårdslandskap.

Bild 14 I väglandskapet öppnas vyer över åkrarna.

3.7.2 Utsiktsplatser

Replotbron, som ligger utanför planområdet, är både en utsiktsplats och en fixpunkt i landskapet. Den som rör sig längs den östra stranden ser bron ända fram till Replot hamn. Utsiktsplatserna i planområdet utgörs i synnerhet av Replotbrons fäste och Replot hamn, varifrån det öppnas vyer över skärgården.

Bild 15 Från Replot hamn ser man ut över havet. På bilden syns badstranden på den södra sidan av hamnen.

3.7.3 Landskapsvägar

I beskrivningen av den byggda kulturmiljön av riksintresse i Replot centrum nämns byvägarna och den idylliska landsvägen till fiskehamnen. I granskningen av landskapsbilden har dessa vägar tagits upp som landskapsvägar.

Replotvägen, Kyrkvägen, Alexandersgatan och en del av Byhamnvägen har markerats som kulturmiljöled i Replot. Som nya leder planeras även Sjudarvägen och en rutt som går runt Nämndistået–Östra Nyvägen. De sistnämnda ligger i ett mer skogbevuxet landskap med annorlunda vyer. Landskapet vid vägen livas ställvis upp av gårdsplaner och åkerslätter som fortfarande står öppna.

Bild 16 Kulturlandskap längs Byhamnvägen.

Bild 17 Östra Nyvägens skogslandskap.

3.7.4 Störningar i landskapet

Efter att åkerodlingen upphört växer ängarna så småningom igen och tas över av buskage. Landskapet blir då mer slutet. Även gårdsplanerna och omgivningarna vid övergivna hus tas över av buskage, vilket förändrar kulturlandskapet. Kalhyggen och öppningar för kraftledning påverkar naturlandskapet i skogbevuxna områden.

Bild 18 Landskapet blir så småningom slutet vid åkrar som tagits ur bruk.

3.8 Kulturlandskap

3.8.1 Nationellt och regionalt viktiga kulturlandskap

Replot och fiskehamnen är en byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009; Österbottens landskapsplan 2030, trätt i kraft 11.9.2020). I beskrivningen konstateras att Replot kyrkby är ett litet skärgårdssamhälle vid Österbottens kust med för området typiska bondgårdsbyggnader, kyrka, prästgård, skola, byvägar och fiskehamnar. Från Replot kyrka går en idyllisk landsväg österut till fiskehamnen där gamla strandbodas bevarats. (Museiverket, RKY)

I närheten av kyrkan finns ett lånemagasin och ett hembygdsmuseum som grundats 1932 och inretts i en stuga från 1800-talet. Replot prästgård Rosenlund är byggd 1824. Den lilla långkyrkan med tresidig kordel och klockstapel i österbottnisk renässansstil är uppförda 1778–1781. (Museiverket, RKY)

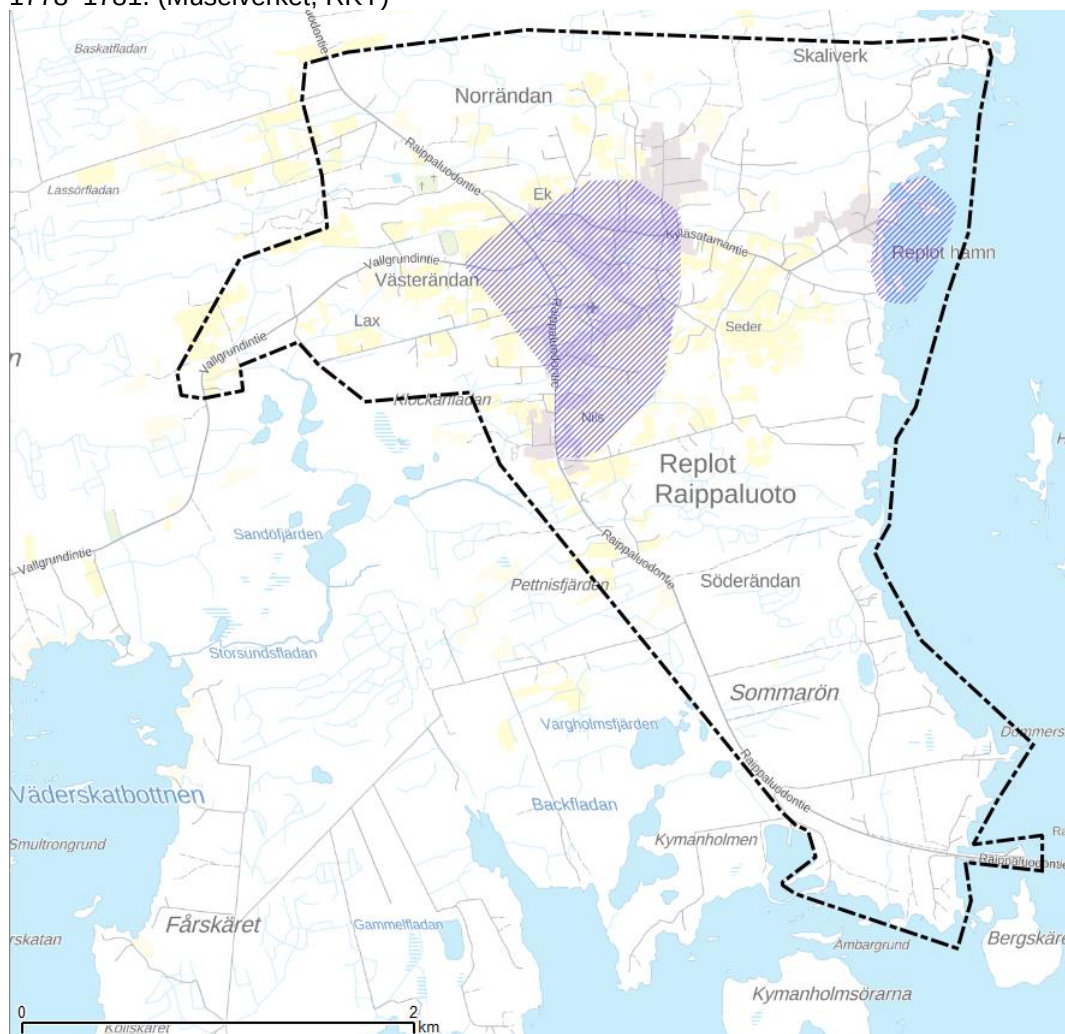

Bild 19 Byggda kulturmiljöer av riksintresse (RKY) har markerats med streckad linje.

Bild 20 Replot hamn med fiskebodas är en del av en byggd kulturmiljö av riksintresse.

Bild 21 Replot sett från luften.

Replotbron som blev färdig 1997 är ett regionalt värdefullt kulturmiljöobjekt (Österbottens landskapsplan 2030).

Bild 22 Replotbron.

3.8.2 Traditionslandskap

I planområdet finns inga inventerade värdefulla traditionslandscapsobjekt med betydelse på nationell, regional eller lokal nivå.

På Replot finns 13 traditionslandscapsobjekt som klassats som värdefulla på nationell, regional eller lokal nivå (Kekäläinen och Molander 2003) eller objekt som föreslagits som sådana i den nya inventeringen 2020 (Sjöblom e-post 16.9.2020). Av dessa finns största delen i Norra Vallgrund och Björköby.

3.9 Beaktande av landskapet i delgeneralplanen

- I delgeneralplanens lösningar skulle det vara viktigt att lyfta fram element som framhåller det öppna landskapet och öppnar upp det samt att bevara vyerna
- områdets livskraft och hur väl det fungerar i nuläget är en av de kriterier som används vid klassificeringen av kulturlandskap; bevarandet av odlingslandskapens värden förutsätter att odlingsverksamhet som upprätthåller ett öppet landskap fortsätter
- i kulturlandskapet framträder bondgårdsbyggnaderna och deras gårdsplaner på många ställen som landmärkesliknande objekt; att bevara dem stödjer även bevarandet av värden som är typiska för landskapet
- kulturmiljöobjekt av riksintresse som omfattar Replot by och fiskehamn vars särdrag ska beaktas i den fortsatta planeringen och ändringar i markanvändningen ska anpassas till områdets värden
- bygatuliknande vägavsnitt, byvägar och vägen till hamnen samt deras omgivningar borde bevaras
- det bör funderas över hur landskapsskador kunde kunna korrigeras eller eventuellt döljas i landskapet

4 FORNLÄMNINGAR

I planområdet finns inga kända fasta fornlämningar. I området utarbetas en separat fornlämningsinventering (Mikroliitti Oy, 2020).

5 KÄLLOR

Värdefulla landskapsområden. Landskapsområdesarbetsgruppens betänkande II. Miljöministeriet, miljöskyddsavdelningen, betänkande 66/1992, Helsingfors, 1993

Förslag till nationellt värdefulla landskapsområden landskapsvis, [http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_\(37446\)](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Ymparistoministerio_kuulee_ehdotuksista_(37446))

Kekäläinen, H. ja Molander, L.-L. 2003. Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan perinnemaisemat. Västra Finlands miljöcentral.

Kersalo, J. ja Pirinen, P. 2009. Suomen maakuntien ilmasto. Meteorologiska institutet.

Kuoppala, A., Asunmaa, R- ja Purola, H. 2013. Landsbygdens kulturlandskap och landskapssevärtheter. Förslag till nationellt värdefulla landskapsområden i Österbotten, Södra Österbotten och Mellersta Österbotten 2013. Närings-, trafik- och miljöcentralen i Södra Österbotten. Rapporter 83.

Landskapsvård. Landskapsområdesarbetsgruppens betänkande I. Miljöministeriet, miljöskyddsavdelningen, betänkande 66/1992, Helsingfors, 1993

Kvarkens världsarv, på adressen: <https://www.luontoon.fi/merenkurku?inheritRedirect=true>

Museiverket, Kulttuuriympäristön palveluikkuna. https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=202270 (25.8.2020)

Museiverket, världsarven i Finland, Kvarkens världsarv. På adressen:

<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/maailmanperintokohteet-suomessa>

Byggda kulturmiljöer av riksintresse, RKY 2009 (Museiverket) Replot by och fiskehamn På adressen:

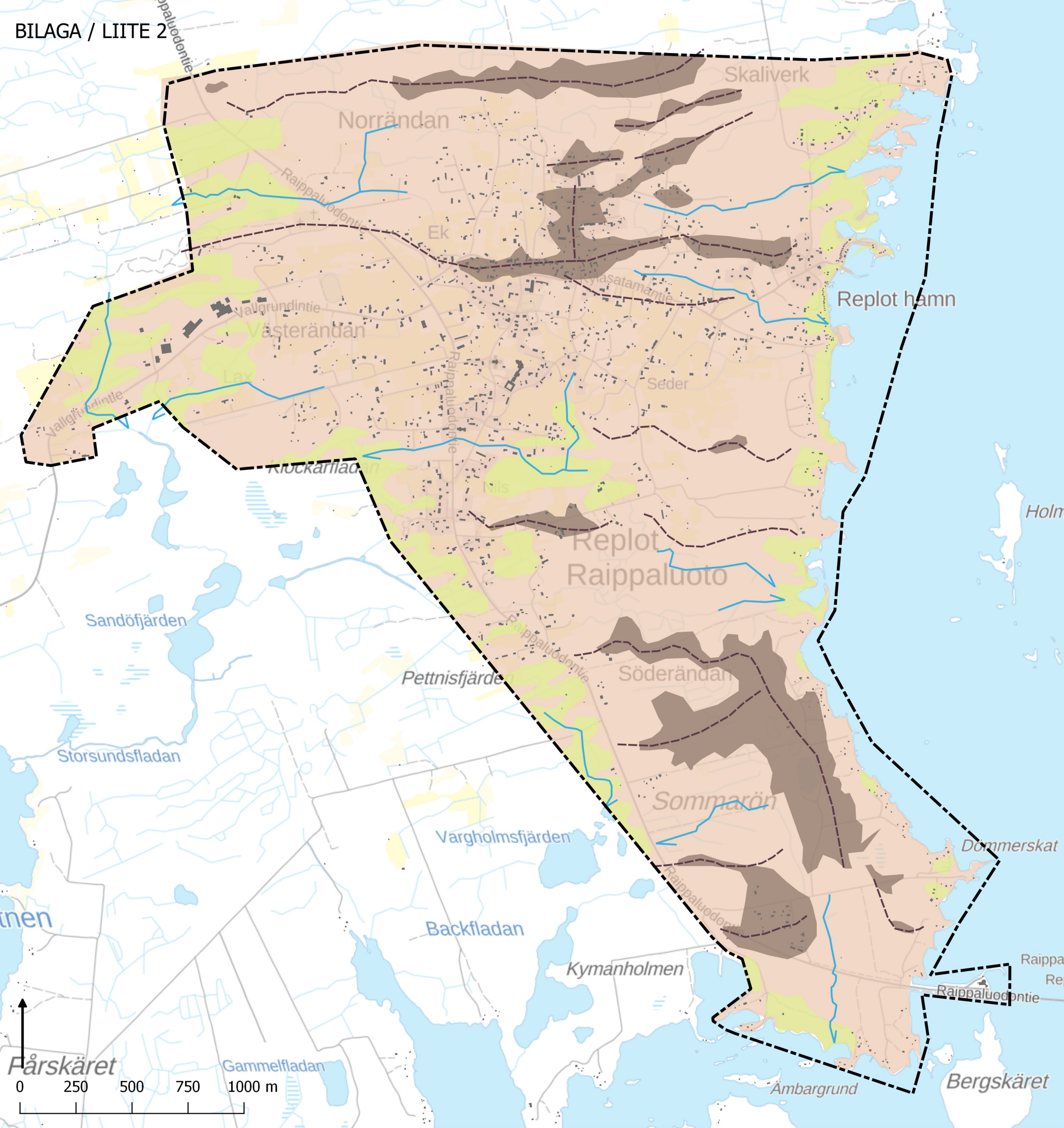
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1678

Sjöblom Robin, NTM-centralen i Södra Österbotten. E-postdiskussion 16.9.2020.

Sweco Ympäristö Oy 2020. Replot delgeneralplan, uppdatering av inventeringen av den byggda kulturmiljön i Replot.

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY. Museiverket, http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

Miljö.fi Tutustu Merenkurkun historiaan. Osoitteessa: <http://wwwi.ymparisto.fi/kvarkenat/alku.htm>

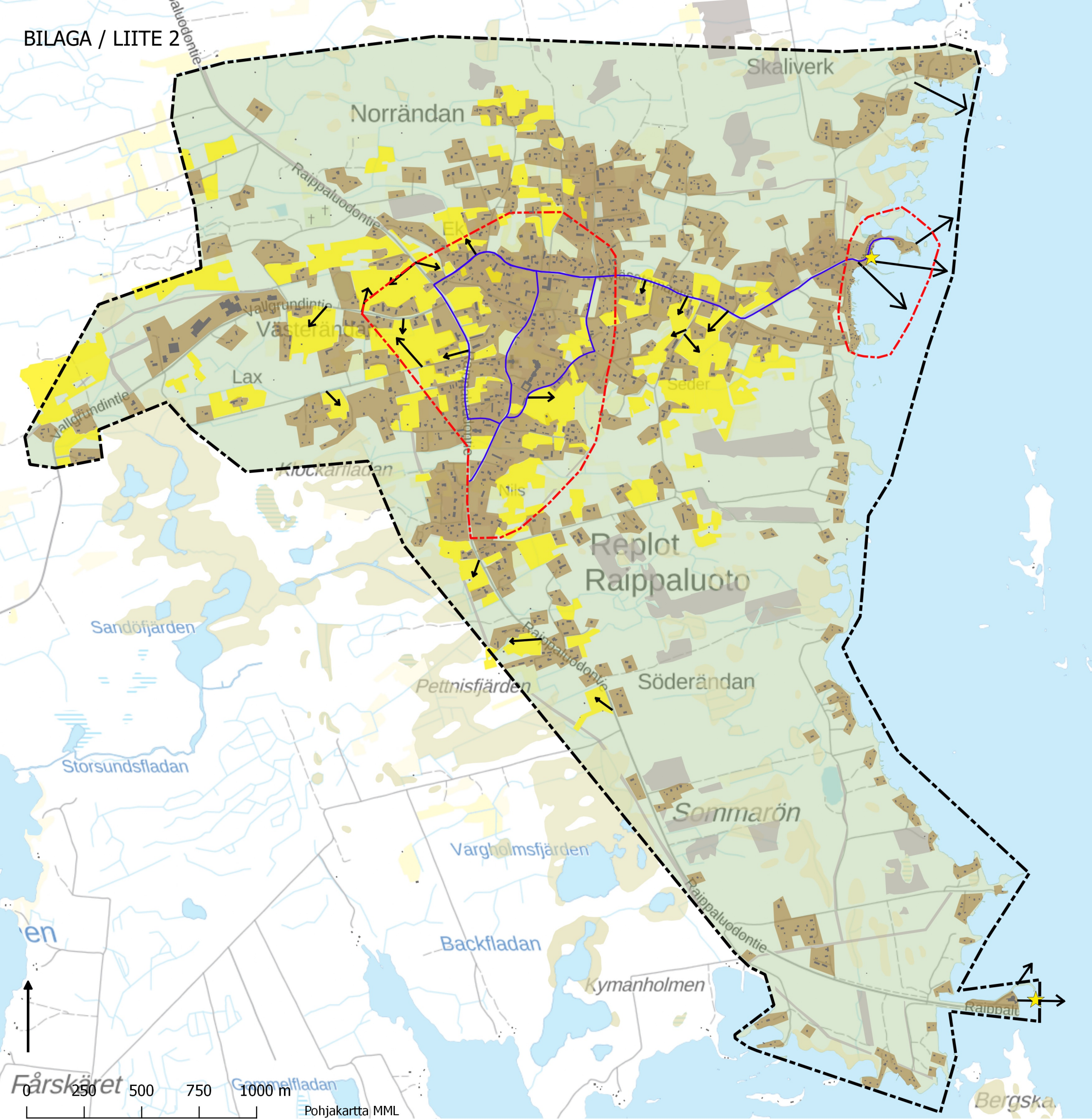

REPLOT DELGENERALPLAN / RAIPPALUODON KESKUSTAN OSAYLEISKAAVA

LANDSKAPSSTRUKTUREN / MAISEMARAKENNE

KORSHOLMS KOMMUN / MUSTASAAREN KUNTA

- planområdets gränser / kaava-alueen rajaus
- vattenledare / vedenjakaja
- vattenets strömningsriktning / vesien valumasuunta
- krönområde / lakialue
- mellanområde / välialue
- dal / laakso

REPLLOT DELGENERALPLAN / RAIPPALUODON KYLÄN OSAYLEISKAAVA

LANDSKAPSBILD / MAISEMAKUVA

KORSHOLMS KOMMUN / MUSTASAAREN KUNTA

- planområdets gränser / kaava-alueen rajaus
- - - byggd kulturmiljö av riksintresse / valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009)
- öppen vy / avoin näkymä
- landskapsväg / maisematie
- ★ utsiktspunkt / näköalapaikka
- öppet åkerområde / avoin peltomaisema
- slutet skogsområde / sulkeutunut metsämaisema
- myr/försumpat område / suo/soistuma
- kalhygge/kraftledning / hakkuu/voimalinja
- bebyggt område / rakennettu alue